

اهداف قرآن در بکارگیری روش تمثیل در سوره قصص از دیدگاه مفسران شیعه

سمیرا محمدی نژاد^۱

چکیده

سوره قصص به عنوان یکی از سوره‌های مکی قرآن کریم، سرشار از داستان‌ها و تمثیل‌های پرمعناست که برای انتقال پیام‌های هدایتی و تربیتی به کار رفته‌اند. این مقاله با هدف تبیین اهداف و حکمت‌های به کارگیری روش تمثیل در سوره قصص از منظر مفسران شیعه انجام شده است. روش تحقیق در این مطالعه، توصیفی-تحلیلی است. یافته‌ها این تحقیق نشان می‌دهد که مفسران شیعه اهداف متعددی را برای استفاده قرآن از تمثیل در این سوره برمی‌شمارند. که تبیین سنت‌های الهی در تاریخ، تسلی و امیدبخشی به مؤمنان، اثبات معاد و حساب و کتاب، تقریب به ذهن و تعمیق فهم، پندگیری و عبرت‌آموزی نمونه‌هایی از آن است. در نهایت، این پژوهش نتیجه می‌گیرد که از نگاه مفسران شیعه، قرآن کریم در سوره قصص با هنرمندی تمام، از روش تمثیل به عنوان یک «بزار آموزشی و تربیتی» کارآمد و چند بعدی استفاده کرده است تا هم حقایق بلند عقیدتی را آموزش دهد، هم امید و تسلی بخشد و هم جامعه را در برابر انحرافات هشدار دهد. این روش، برخاسته از حکمت و رحمت الهی برای هدایت تمامی انسان‌ها با در نظرگیری سطح فکری و فرهنگی متفاوت آنهاست. یافته‌ها نشان می‌دهد که قرآن با این روش به دنبال تقریب معانی غیبی به ذهن انسان، تأثیرگذاری عمیق تربیتی، بیان سنت‌های الهی در تاریخ، و مقایسه حق و باطل است.

کلید واژه‌ها

سوره قصص، قرآن، تمثیل، اهداف تربیتی قرآن، هدایتگری قرآن، روش‌های بیانی قرآن

^۱ طلبه سطح دو، حوزه علمیه کوثر ابرکوه

کتاب آسمانی قرآن کریم، به عنوان معجزه جاویدان پیامبر خاتم (ص)، برای هدایت بشر و انتقال پیام های عمیق توحیدی، از شیوه های بیانی گوناگونی بهره برده است. در میان این روش ها، «تمثیل» که به معنای تشبیه و مقایسه یک امر انتزاعی و پیچیده با نمونه ای عینی و ملموس برای درک بهتر آن است، جایگاه ویژه ای دارد. خداوند در آیات متعددی به کارگیری این روش را نشانه ای برای خردمندان و وسیله ای برای تفکر و تدبر معرفی می کند.

سوره قصص، به عنوان یکی از سوره های مکی که در اوج فشار و اختناق مشرکان بر مسلمانان نازل شده، نمونه ای درخشان و پر حکمت از به کارگیری هنرمندانه این شیوه بیانی است. این سوره با روایت داستان پیامبری مانند موسی (ع) و تقابل او با فرعون، سرگذشت قارون و نیز بیان مثال هایی از زندگی دنیا، گنجینه ای از تمثیل های قرآنی را در خود جای داده که هر کدام در پی رساندن پیامی خاص و هدایت گر به مخاطب است.

اما پرسش اصلی اینجاست که حکمت و هدف قرآن از به کارگیری این همه تمثیل در دل یک سوره چیست؟ چرا حقایق به صورت مستقیم و بدون پرده بیان نشده اند؟

برای پاسخ به این پرسش اساسی، باید به سراغ کسانی رفت که بر اساس روایات اهل بیت (ع) و با بهره گیری از عقل و دانش، به عمق اقیانوس بی کران قرآن شیرجه زده و گوهرهای معنا را استخراج کرده اند. مفسران بزرگ شیعه، با نگاهی ژرف و همه جانبه به آیات قرآن، تنها به ظاهر الفاظ بسنده نکرده بلکه با کنکاش در لایه های زیرین کلام الهی، اهداف و اسرار بیانی آن را کشف و تبیین نموده اند. از این رو، واکاوی دیدگاه های تفسیری آنان به ویژه در تفاسیری مانند «المیزان» اثر علامه سید محمدحسین طباطبائی، «مجمع البیان» طبرسی و «نمونه» زیر نظر آیت الله مکارم شیرازی می تواند چراغی روشنگر برای فهم اهداف قرآن از کاربست روش تمثیل در سوره قصص باشد. فضای نزول سوره، پر از اضطراب و ناامیدی برای جامعه نوپای مسلمانان بود. مشرکان قریش با تمام قوا به مقابله با اسلام برخاسته و آن ها را تحت شدیدترین شکنجه ها قرار داده بودند.

در چنین شرایطی، قرآن با نقل داستان هایی از گذشتگان، به ویژه سرگذشت پر فراز و نشیب حضرت موسی (ع) و بنی اسرائیل در برابر طغیان فرعون، به میدان می آید. این روایت ها تنها یک گزارش تاریخی نیستند، بلکه تمثیل هایی زنده و پرنفس هستند که وضعیت کنونی مسلمانان را به تصویر می کشند؛ پیامبر اسلام (ص) در جایگاه موسی جدید، مشرکان قریش در نقش فرعون زمان و مسلمانان تحت ستم، همان بنی اسرائیل اند. این تشبیه و تمثیل، در حقیقت بزرگ ترین پیام امید و نوید را در دل خود دارد. همان گونه که سرانجام فرعون و فرعونیان به نابودی کشیده شد و موسی و پیروانش به پیروزی رسیدند، این سنت الهی همواره جاری است و ظلم مشرکان نیز پایدار نخواهد بود.

بنابراین، نوشتار حاضر بر آن است تا با اتکا به دیدگاه های تفسیری مفسران امامیه، به واکاوی اهداف و حکمت های قرآن کریم از به کارگیری روش تمثیل در سوره قصص بپردازد. این پژوهش در پی آن است که نشان دهد تمثیل های این سوره، تنها برای زیبایی بیان نبوده، بلکه ابزاری استراتژیک و حساب شده برای آموزش عقاید، تسلی دل های مؤمنان، اثبات معاد، هشدار به مستکبران و در یک کلام، هدایت همه جانبه بشریت در مسیر سعادت دنیا و آخرت است.

بررسی این اهداف، عظمت طراحی الهی در قرآن و ظرافت های بیانی آن را بیش از پیش آشکار ساخته و نشان می دهد که چگونه کلام خداوند با در نظر گیری تمامی ابعاد وجودی انسان و شرایط پیرامونی او، مسیر هدایت را می پیماید.

الف) بررسی مفاهیم و عوامل تأثیر گذار

تمثیل از شیوه های مؤثر در انتقال مفاهیم بلند قرآنی است. مفهوم اصلی تمثیل در این سوره، تنها یک تشبیه ساده نیست، بلکه ایجاد یک «پارادایم شناختی»^۲ یا الگویی برای فهم سنت های الهی حاکم بر تاریخ بشر است. که با بهره گیری از نمونه های عینی و ملموس، حقایق را برای مخاطب روشن می سازد.

سوره قصص با محوریت داستان موسی(ع) و فرعون، یک تمثیل بزرگ و فراگیر است که به مسلمانان آن زمان می فهماند که شما در نقش بنی اسرائیل هستید و مشرکان قریش در نقش فرعون، و سنت نصرت الهی و هلاکت مستکبران، سنتی تغییرناپذیر است. عوامل متعددی بر نحوه به کارگیری و تاثیرگذاری این تمثیل ها نقش داشته اند. مهم ترین عامل، فضای روانی و اجتماعی جامعه مکه بود. قرآن با بیان این تمثیل ها، به دنبال تسلی بخشیدن به دل های آزرده و تقویت روحیه ایستادگی و امید در مؤمنان بود.

عامل دیگر، مخاطب شناسی است. قرآن برای مخاطبی نازل شد که عموماً با استدلال های فلسفی و انتزاعی میانه ای نداشتند، اما به داستان های پرمغز و عبرت آموز علاقه مند بودند. بنابراین، تمثیل بهترین روش برای نفوذ در دل ها و ذهن ها و ایجاد تحول فکری بود. علاوه بر این، عامل جاودانگی قرآن نیز در این امر تاثیرگذار بود. قرآن کتابی برای همه زمان ها است. بنابراین، تمثیل های سوره قصص تنها مربوط به آن برهه تاریخی خاص نیست، بلکه الگویی همیشگی است برای همه جوامع انسانی که در هر دوره ای با استکبار و ظلم مواجه می شوند. این تمثیل ها به انسان ها می آموزد که چگونه تاریخ را بخوانند، سنت های الهی را در جریان حوادث روزمره شناسایی کنند و با اطمینان به وعده های خدا، مسیر حق را ادامه دهند.

در نهایت، این روش بیانی، نشان دهنده عمق حکمت و رحمت الهی است که پیام خود را به شیوه ای ارائه می کند که برای همه انسان ها، با هر سطح از فهم و درک، قابل دریافت و بهره برداری باشد از این روش برای بیان سنت های الهی و عبرت گیری استفاده کرده است. مفسران شیعه با توجه به ظرافت های ادبی و تربیتی این سوره، اهداف

^۲ مدل یا نمونه

متعددی را برای کاربرد تمثیل در آن بیان کرده اند. این پژوهش درصدد است تا با بررسی دیدگاه های مفسران شیعه، مهمترین اهداف قرآن از بکارگیری تمثیل در سوره قصص را تبیین کند.

مفهوم شناسی تمثیل در قرآن

تمثیل در لغت به معنای تشبیه و مقایسه دو چیز برای روشن شدن معنای یکی از آنهاست.^۳ در اصطلاح قرآنی، تمثیل بیان یک واقعیت انتزاعی با استفاده از نمونه های محسوس و قابل درک است. قرآن کریم در آیات متعددی از این روش استفاده کرده است، از جمله:

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَاسٍ لِّعَلَّهِمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾^۴ و این مثل ها را برای مردم می زنیم تا بیندیشند.

﴿وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾^۵ و به راستی در این قرآن برای مردم از هرگونه مثلی زدیم.

مفسران بزرگ شیعه همچون علامه طباطبایی ره، تمثیل را ابزاری برای تقریب معارف به ذهن مخاطب می دانند.^۶

ب) اهداف قرآن از بکارگیری تمثیل در سوره قصص

هدف اصلی قرآن از این روش، تبدیل حقایق پیچیده و کلان الهی مانند نبرد همیشگی حق و باطل، عاقبت تکبر و ستمگری، و نقشه های ظالمانه مستکبران به داستانی قابل درک و قابل ارتباط برای همه انسان ها در تمام اعصار است. این داستان به گونه ای روایت می شود که گویی مخاطب خود شاهد ماجراست و این امر، تأثیرپذیری و پندگیری را چندین برابر می کند. همچنین، قرآن با زنده کردن این تمثیل ها، به مؤمنان تحت ستم در هر دوره ای از جمله مسلمانان آغازین در مکه امید و استقامت می بخشد.

آنان با شنیدن داستان موسی (ع) درمی یابند که چگونه خداوند مستضعفان را نجات داد و ستمگران به ظاهر شکستناپذیر را به ذلت کشاند. این موضوع قلب مؤمنان را تثبیت و آنان را در برابر مشکلات شکیبا می سازد. در نهایت، این روش اثباتی بر اعجاز قرآن است؛ چرا که بیان این داستان ها به شیوه ای روان و دقیق، در حالی که جزئیات آن در نزد اعراب عصر نزول نبوده، نشان می دهد که این کلام از سوی خدایی است که بر همه حقایق گذشته و آینده آگاه است. بنابراین، تمثیل در سوره قصص، یک ابزار حکیمانه برای آموزش، تربیت، تسلی دل مؤمنان و اثبات حقانیت قرآن است.

۱- تقریب مفاهیم انتزاعی به ذهن مخاطب

^۳ راغب اصفهانی، المفردات

^۴ حشر: ۲۱

^۵ روم: ۵۸

^۶ علامه طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۱۲۳

یکی از مهمترین اهداف قرآن کریم در استفاده از روش تمثیل، تقریب مفاهیم انتزاعی و پیچیده به ذهن مخاطب است. بسیاری از حقایق دینی، مانند توحید، عدالت الهی، قیامت و سنتهای تاریخی، دارای ماهیتی انتزاعی هستند که درک آنها برای انسان با ذهنیت محدود مادی دشوار است. قرآن برای رفع این مشکل، از روش تمثیل بهره می گیرد تا این مفاهیم را در قالب داستان ها و نمونه های عینی و ملموس ارائه دهد.

۲- نقش تمثیل در سوره قصص برای درک مفاهیم انتزاعی

سوره قصص با محوریت داستان حضرت موسی(ع) و فرعون، مفاهیم بلندی مانند: قدرت مطلق الهی در برابر قدرت های ظاهری (نابودی فرعون با وجود ادعای خدایی)، عدالت خداوند در مجازات مستکبران (عذاب فرعون و نجات مستضعفان)، حکمت الهی در آزمایش بندگان (دوران پرورش موسی در کاخ فرعون) را به شیوهای گویا و قابل فهم بیان می کند. که علامه طباطبائی^۷ نیز اشاره می کند قرآن با نقل داستان های واقعی، مفاهیم عقلی و ماورایی را به صورتی محسوس و عینی عرضه می دارد تا مخاطب بتواند با تصویرسازی ذهنی، به درک بهتری از آنها برسد.

۳- نمونه های تمثیلی در سوره قصص برای تقریب مفاهیم

مثال قدرت الهی در برابر طغیان گری: فرعون با ادعای ﴿أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى﴾^۸ خود را خدا می خواند، اما خداوند او را در دریا غرق میکند. ﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ﴾^۹ پس ما او و سپاهیان او را گرفتیم و در دریا افکندیم؛ بنگر که سرانجام ستمکاران چگونه بود! این تمثیل، ناچیز بودن قدرت انسان در برابر اراده خدا را به روشنی نشان می دهد.

مثال هدایت پذیری انسان: ساحران فرعون ابتدا در خدمت طاغوت بودند، اما پس از مشاهده معجزه موسی(ع)، به خدا ایمان آوردند: ﴿قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ * رَبِّ مُوسَى وَ هَارُونَ﴾^{۱۰} این داستان، امکان تغییر و توبه حتی برای گمراه ترین افراد را به تصویر می کشد.

مثال تربیت تدریجی و حکمت الهی: پرورش موسی(ع) در دامن فرعون، نشان می دهد که چگونه خداوند دشمن ترین محیط ها را به محل تربیت پیامبرش تبدیل میکند: ﴿وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾^{۱۱}

۴- دیدگاه مفسران شیعه درباره نقش تمثیل در تفهیم مفاهیم

علامه طبرسی تأکید می کند که تمثیل های قرآنی مانند داستان موسی و فرعون، سبب انس ذهن با حقایق غیبی می شوند.^{۱۲}

^۷ علامه طباطبائی، تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۵۶

^۸ نازعات: ۲۴

^۹ قصص: ۴۰

^{۱۰} شعراء: ۴۶ و ۴۷

^{۱۱} طه: ۳۹

^{۱۲} طبرسی، مجمع البیان، ج ۷، ص ۳۱۹

و چهارم اینکه، سوره قصص با روایت داستان موسی(ع) و فرعون، به روشنی اثبات می‌کند که قدرت الهی برتر از تمام قدرت‌های مادی است. نصرت مؤمنان سنتی تخلف‌ناپذیر است. و این نصرت مشروط به ایمان و عمل صالح است. مفسران شیعه بر این باورند که این سوره چراغ راهی برای همه مؤمنان در طول تاریخ است و نشان می‌دهد که وعده الهی به یاری مؤمنان همواره محقق خواهد شد. این تحلیل نشان می‌دهد که تمثیل‌های سوره قصص درباره نصرت الهی، تنها روایتی تاریخی نیست، بلکه برنامه‌ای عملی برای زندگی فردی و اجتماعی مؤمنان در همه اعصار است.

نمونه های تمثیلی در سوره قصص: تحلیل و تمثیل

۱. تمثیل قدرت الهی در نابودی ظالمان: مانند داستان غرق شدن فرعون و لشکریانش. فرعون با ادعای خدایی می‌گفت: ﴿مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا﴾^{۵۵} من گمان نمی‌کنم این [سلطنت] هرگز نابود شود. اما خداوند او و لشکریانش را در دریا غرق کرد ﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ﴾^{۵۶}

این تمثیل نشان می‌دهد قدرت‌های ظاهری، در برابر اراده الهی ناچیزند.^{۵۷} در حقیقت، این واقعه سنت الهی در برخورد با مستکبران را ثابت می‌کند.^{۵۸}

۲. تمثیل هدایت‌پذیری انسان: مانند ایمان آوردن ساحران که ابتدا در خدمت فرعون بودند، ولی پس از مشاهده معجزه موسی(ع) گفتند: ﴿أَمَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسَى وَ هَارُونَ﴾^{۵۹}

این تمثیل نشان می‌دهد حتی گمراه‌ترین افراد هم می‌توانند هدایت شوند.^{۶۰} و به تعبیر امام خمینی ره «این صحنه نمونه‌ای از تبدیل شدن دشمنان به دوستان خداست».^{۶۱}

۳. تمثیل تربیت تدریجی: مانند پرورش حضرت موسی(ع) در کاخ فرعون. موسی کلیم الله(ع) در دشمن‌ترین محیط (یعنی کاخ فرعون) پرورش یافت: ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾^{۶۲}

این تمثیل نشان می‌دهد خداوند می‌تواند از قلب تاریکی‌ها، نور هدایت را بپروراند.^{۶۳} این داستان نمونه‌ای از تربیت الهی در سخت‌ترین شرایط است.^{۶۴}

^{۵۵} قصص: ۳۵

^{۵۶} قصص: ۴۰

^{۵۷} علامه طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۰، ص ۱۶۵

^{۵۸} مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۲۸۰ تا ۲۹۰

^{۵۹} قصص: ۳۱ و ۳۲

^{۶۰} شیخ طوسی، تفسیر التبیان، ج ۸، ص ۴۸۴

^{۶۱} امام خمینی(ره)، چهل حدیث، حدیث اول و سوم، ص ۵۰ تا ۶۰؛ و ص ۲۰۰ تا ۲۱۰

^{۶۲} قصص: ۱۴

^{۶۳} جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۱۴، ص ۳۰۰ تا ۳۲۰

۴. تمثیل آزمایش الهی: مانند فرار حضرت موسی (ع) از مصر. پس از قتل ناخواسته قبطی، موسی (ع) مجبور به فرار شد. ﴿فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾^{۶۵}

به بیان شیخ مفید، این تمثیل نشان می‌دهد حتی پیامبران هم آزمایش می‌شوند.^{۶۶} و به تعبیر شهید مطهری «این دوره، مرحله‌ای ضروری برای آماده‌سازی موسی (ع) برای رسالت بود».^{۶۷}

۵. تمثیل عدالت الهی: مانند داستان قارون. قارون با ثروت فراوانش تکبر ورزید: ﴿إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾^{۶۸} اما سرانجام زمین او را فرو برد: ﴿فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ﴾^{۶۹}

تحلیل صواب علامه حلی این است که این تمثیل نشان می‌دهد ثروت بدون تقوا موجب هلاکت است.^{۷۰} و هشدار می‌دهد برای ثروتمندان متکبر است.^{۷۱}

۶. تمثیل رحمت الهی: مانند کمک حضرت موسی (ع) به دختران شعیب ﴿فَسَقَىٰ لَهُمَا﴾^{۷۲} و این مقدمه‌ای برای سکونت در مدین شد.

مفسر بزرگ فیض کاشانی بیان می‌کند این تمثیل نشان می‌دهد کارهای خیر، زمینه‌ساز برکات الهی هستند.^{۷۳} و نمونه‌ای از تقدیر الهی در مسیر زندگی بندگان صالح است.^{۷۴}

^{۶۴} علامه مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۳۹۰ تا ۴۱۰

^{۶۵} قصص: ۲۱

^{۶۶} شیخ مفید، الارشاد، باب تاریخ انبیاء، ج ۱، ص ۲۰۰ تا ۲۲۰

^{۶۷} شهید مطهری، داستان راستان، ج ۳، ص ۱۵۰ تا ۱۶۰

^{۶۸} قصص: ۷۸

^{۶۹} قصص: ۸۱

^{۷۰} علامه حلی، نهج الحق و کشف الصدق، ج ۱ (باب اخلاق و آداب)، ص ۲۰۰ تا ۲۲۰

^{۷۱} بهجت، ره توشه راه، ج ۲، ص ۱۲۰ تا ۱۳۰

^{۷۲} قصص: ۲۴

^{۷۳} فیض کاشانی، محجّه البیضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۵، ص ۲۳۲

^{۷۴} صافی گلپایگانی، منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر (عج)، ج ۱، باب ۳، فصل ۵

نتیجه‌گیری

با استناد به دیدگاه‌های مفسران بزرگ شیعه، می‌توان دریافت که تمثیل‌های سوره قصص، هدفمند و در راستای اهداف هدایتی قرآن به کار رفته‌اند. این سوره با محوریت داستان موسی(ع) و فرعون، یک تمثیل بزرگ و کلان ارائه می‌دهد که در آن، سنت‌های الهی چون نصرت مستضعفان، هلاکت مستکبران، اهمیت توکل و عاقبت بخیری متقین به تصویر کشیده شده است. اهداف اصلی این تمثیل‌ها از نگاه مفسران شیعه، «عبرت‌آموزی»، «امیدبخشی»، «تقویت ایمان» و «تشویق به تدبر در قوانین حاکم بر تاریخ بشری» است. بنابراین، سوره قصص تنها روایت یک داستان تاریخی نیست، بلکه کتابی عبرت‌آموز و راهنمایی همیشگی برای همه انسان‌ها در تمام اعصار است که با زبان تمثیل سخن می‌گوید. تمثیل‌های سوره قصص از دیدگاه مفسران شیعه دارای ویژگی‌های منحصر به فردی هستند:

۱. جامعیت، یعنی هم‌زمان ابعاد تربیتی، اعتقادی و اجتماعی را پوشش می‌دهند.

۲. واقع‌نمایی، یعنی بر خلاف تمثیل‌های خیالی، مبتنی بر وقایع تاریخی هستند.

۳. کاربردی بودن، به این معنی که برای تمام اعصار و امت‌ها قابل استفاده‌اند.

۴. چندلایه بودن، یعنی در عین سادگی ظاهری، دارای معانی عمیق هستند.

این تمثیل‌ها نه تنها روایت تاریخی هستند، بلکه «الگوهای زنده تربیتی» برای زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان در همه دوران‌ها محسوب می‌شوند. سوره قصص با بهره‌گیری هوشمندانه از روش تمثیل، توانسته است حقایق عمیق الهی را در قالب داستان‌هایی جذاب و ملموس ارائه دهد. از دیدگاه مفسران شیعه، این تمثیل‌ها صرفاً روایت تاریخی نیستند، بلکه «مدرسه‌ای تربیتی» برای همه انسان‌ها در همه زمان‌ها محسوب می‌شوند. این پژوهش نشان داد که قرآن کریم با این شیوه بیانی، هم‌زمان به اهداف معرفتی، تربیتی و اجتماعی دست می‌یابد و این ویژگی، یکی از وجوه اعجاز بیانی این کتاب آسمانی است. هرگونه نقص و کاستی در این پژوهش بر عهده اینجانب است و از نقدهای سازنده صاحب‌نظران محترم برای تکمیل و اصلاح این تحقیق استقبال می‌کنم. امید است این پژوهش گامی هرچند کوچک در جهت درک بهتر زیبایی‌های بیانی قرآن کریم و روش‌های مؤثر تبلیغ معارف دینی باشد.

❖ قرآن کریم

۱. بهجت، محمد تقی، ره توشه راه، انتشارات شفق، چاپ نهم، قم: ۱۳۹۵ش.
۲. ثواقب، جهانبخش، تشبیهات و تمثیلات قرآن، نشر حبیب قم، سال ۱۳۸۹ش.
۳. پیری، موسی، بررسی جنبه های زیبایی شناختی تمثیل در زبان ادبی قرآن، فصلنامه علمی-پژوهشی، تابستان ۹۴.
۴. جوادی آملی، عبدالله، رحمت الهی، انتشارات اسراء، قم: ۱۳۸۵ش.
۵. -----، عبدالله، تفسیر تسنیم، انتشارات: اسراء، تهران: ۱۳۷۸ش.
۶. حسینی اجداد، اسماعیل، ودیگران، فصلنامه لسان مبین، بهار ۹۱.
۷. حلی، حسن بن یوسف، نهج الحق و کشف الصدق، مترجم: علیرضا کهنسال، ناشر تاسوعا، تهران: ۱۳۷۹ش.
۸. خمینی، روح الله، آداب الصلاه، براساس چاپ موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران: ۱۳۹۴ش.
۹. -----، روح الله، چهل حدیث، تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران: ۱۳۹۴ش.
۱۰. خامنه ای، علی، طرح کلی اندیشه های اسلامی در قرآن، انتشارات صهبا، تهران: ۱۳۵۴ش.
۱۱. سلیمی بجستانی، حسین، کاربرد تمثیل در بازسازی شناختی، رشد مشاور مدرسه، تابستان ۸۹.
۱۲. شیخ طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، انتشارات: دار احیاء التراث العربی، قم: ۱۳۶۲ق.
۱۳. شیخ طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن انتشارات: تهران مکتبه العلمیه: چاپ ۱، ۱۳۳۸ش.
۱۴. شیخ مفید، مترجم امیرخان بلوکی، انتشارات تهذیب، قم: ۱۳۹۳ش.
۱۵. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، انتشارات: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم: ۱۳۷۸ش.
۱۶. عباس نژاد، محسن، قرآن، روانشناختی و علوم تربیتی، بنیاد پژوهش های قرآنی حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴ش.
۱۷. فخر رازی، مفاتیح الغیب (تفسیر کبیر)، انتشارات: دار الکتب العلمیه، قم: ۱۳۷۸ش.
۱۸. کمالی دزفولی، علی، قرآن ثقل اکبر، نشر اسوه، قم جامع التفاسیر، ۱۳۷۲ش.
۱۹. مکارم شیرازی، ناصر، مثال های زیبای قرآن، نشر نسل جوان قم، ۱۳۷۸ش.
۲۰. -----، ناصر، تفسیر نمونه، انتشارات: دارالکتب الاسلامیه، تهران: ۱۳۹۲ش.
۲۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، موسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ق.
۲۲. محمد قاسمی، حمید، ویژگی های تمثیلات قرآنی، بینات شماره ۴۵، سال ۸۴.
۲۳. -----، حمید، آثار تربیتی تمثیلات، فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز، زمستان ۸۵.

۲۴. مطهری، مرتضی، داستان راستان، انتشارات صدرا، تهران: ۱۳۳۹ ش.
۲۵. نوروزی ساره، امثال وتشبیهات در قرآن کریم، نشریه آموزش معارف اسلامی، زمستان ۸۸.